

Rosenius i Danmark och annan nyare roseniuslitteratur

I ELM:s stadgar anges uttryckligen som en angelägenhet för ELM att "bevara och förnya det evangeliska arvet, särskilt Luthers och C. O. Rosenius undervisning". Läsningen av Rosenius skrifter har säkert varit mer omfattande och intensiv i andra tider än i dag i vårt land. Detsamma gäller hänvisningar till Rosenius i förkunnelsen. Kanske är intresset för honom större i vårt grannland i sydväst, där han också haft en särställning bland väckelsens folk. En nyutkommen antologi, *Rosenius i Danmark*, recenserar här av tidigare missionsledaren Erik J. Andersson, som också ger en uppdatering beträffande vad som händer på Rosenius-fronten i Sverige.

För några år sedan köpte jag boken *Lonely Planet Sweden*, en resehandbok för engelskspråkiga turister som vill besöka Sverige. Inte för att jag upplevde att jag behövde hjälp med att hitta till Vasamuseet, Astrid Lindgrens Värld eller Höga kusten, utan för att jag ville ta del av författarnas bild av Sverige. Kanske kunde jag lära mig något av hur författarna från Skottland respektive Australien beskriver mitt land? Det var faktiskt ganska givande att läsa introduktionskapitlen om Sveriges historia, samhälle och vad som är typiskt svenskt.

På danska ELM Forlag har i år utkommit en omfattande bok med titeln *Rosenius i Danmark – en antologi om den rosenianska*

vækkelse i Danmark. Vid en första anblick kan man fundera på om det är en bok som angår svenska läsare. Men när jag började läsa boken och efter ett litet tag vant mig vid det danska språket, så blev det riktigt spännande. Just för att skildringarna från Danmark kastade ljus över saker i den svenska nyevangelismens historia och nutid. På samma sätt som en utländsk resehandbok om Sverige är intressant för en svensk läsare så bjuder *Rosenius i Danmark* på flera aha-upplevelser för den som lever i eller är intresserad av den svenska nyevangeliska traditionen.¹

Rosenius i Danmark handlar inte om Carl Olof Rosenius (1816–1868) egen verksamhet eller resor i Danmark – det hade blivit en mindre omfattande bok, eftersom Rosenius gjorde endast ett besök i Danmark, under våren 1867. Antologins innehåll handlar om framväxten av den rosenianska väckelsen i Danmark, om hur den kom att organisera sig och om personer i väckelsen. *Rosenius i Danmark* är en antologi med sju bidrag av fem olika författare. Som i alla antologier är stilen varierande mellan bidragen, men alla är skrivna i ett kyrkohistoriskt perspektiv och ett akademiskt format.

Denna utformning innebär främst att det finns källhänvisningar, men också att författarna för resonemang om tillförlitligheten hos olika källor och (i varierande grad) redogör för tidigare forskares resultat. Boken är utgiven av ELM-förlag med Lars Brixen som redaktör.

Flemming Kofod-Svendsen har bidragit med dels en historisk översikt över rosenianismens ankomst och tidiga utbredning i det danska kyrkolandskapet under andra hälften av 1800-talet, dels ett kapitel om smeden och lekmanapredikanten Christian Møllers liv och roll för de rosenianska missionsföreningarna i Danmark.

Ebbe Kaas har också skrivit två kapitel. Båda beskriver kontakterna mellan rosenianer i Skåne och i östra Danmark (Nordsjälland, Köpenhamn och Bornholm). Kaas visar att de skånska missionsföreningarna och deras predikanter spelade en aktiv roll både i etableringen av nyevangelismen i Danmark och i splittringen omkring 1890 som ledde till att Luthersk Missionsforening (LM) delades i den befintliga föreningen och en ny med namnet Evangelisk Luthersk Missionsforening (ELM).

Om rosenianismen i södra Danmark och Nordtyskland har Jens Jensen skrivit ett kapitel med fokus på den regionale ledaren Christian Bau, som bland annat översatte texter av C. O. Rosenius till tyska. Kurt E. Larsen har sett på rosenianismens spridning utanför LM och ELM och hur den påverkade också bland andra Grundtvigs efterföljare och den största danska missionsföreningen, Indre Mission.

Medan bokens första sex kapitel studerar ledare och predikanter, föreningar och strukturer, så zoomar Finn Aasebø Rønne

in på hur en enskild person på gräsrotsnivå tänkte och kände mitt i väckelsen och i de konflikter som också kom i dess spår. Rønne har undersökt en dagbok som Christine Rønne, en kvinna i tjuogaårsåldern på Bornholm förde under åren 1892–1894. Finn Aa Rønnes bidrag är mycket värdefullt just ur ett "underifrån"-perspektiv; genom läsningen av en dagboks o censurerade blad kommer man tidens och väckelsens vardag nära. Varje människas erfarenheter är unika, men samtidigt finns det goda skäl att tro att Christine Rønne hade många systrar i Östdanmark och Sydsverige med liknande tankar, känslor och upplevelser omkring förra sekelskiftet.

Alla bidragen i antologin är välskrivna, men några är av större intresse för den som läser med ELM-ögon. Det gäller framför allt Ebbe Kaas och Flemming Kofod-Svendsens bidrag. Jag ska lyfta fram några spännande fynd ur dessa avsnitt.

Den rosenianska väckelsen i Danmark och i Sverige hade en gemensam bakgrund i pietistiska och herrnhutiska strömningar från Tyskland, och förstås i läsningen av Carl Olof Rosenius skriftliga förkunnelse genom *Pietisten*. Men gemensamt för Sydsverige och Östdanmark var Oscar Ahnfeldts stora betydelse för utbredningen av Rosenius förkunnelse. Från 1849 och framåt gjorde Ahnfeldt många predikoresor i Danmark, då han både predikade och sjöng samt spridde Rosenius skrifter. Ahnfeldt var så central i väckelsen i Danmark att när Rosenius faktiskt kom för att predika i Helsingör, annonserade man trots det Ahnfeldt som predikant.

Men på vilket sätt påverkade Ahnfeldt nyevangelismen i Danmark? Ahnfeldt ställ-

*I Danmark var besöken av svenska predikanter
så vanliga och viktiga att man uppfattade den
skånska dialekten som roseniansk.*

de samman en sångbok, *Andeliga Sånger*, som kom till stor användning. Den innehöll flera sånger av Rosenius och av Lina Sandell, men Ahnfeldt inkluderade också sången ”Öppet står Jesu förbarmande hjärta” med en teologiskt laddad strof: ”Världen i Jesus rättfärdig är vorden”.² Ahnfeldt talade och sjöng om försoningen och rättfärdiggörelsen i Kristus – där låg hans betoning och det var den förkunnelsen som fick genomslag i Danmark.

Men på ett par områden möttes Ahnfeldt av kritik. Det gällde hans sakramentsyn, framför allt dopsynen, och hans kyrkosyn. Ahnfeldt anklagades för att vara ”halvbaptist”. Han var inte omdöpt, men han tog inte heller skarpt avstånd från omdop och den baptistiska grenen av väckelsen på samma sätt som andra inom rosenianska kretsar i Sydsverige. Ahnfeldt hade inspirerats

av frikyrkobildningar i Norge, och i södra Sverige drog han åt ett frikyrkligt håll. Men dessa tendenser fick inte genomslag i Danmark, sannolikt för att man från Bornholm vände sig direkt till C. O. Rosenius i Stockholm och fick rådet att bilda självständiga missionsföreningar inom kyrkan.

Kaas lyfter fram några områden där likheterna varit stora mellan rosenianismen i Skåne och i Östdanmark, och där man kan anta att mönster från Sverige spridit sig in i den danska kontexten: Rosenius som teologisk auktoritet, synen på kyrka och missionshus, mötetraditionen, sånger, hur missionsföreningar organiserades och predikanternas roll och betydelse.

Rosenius betydelse var förstås grundläggande och positiv, men hans ställning var så dominerande att predikanterna många gånger följde honom inte bara i centrala

delar av förkunnelsen, utan även i textval, uttrycksätt, språkliga vändningar och så vidare. Det betydde också att liknande diskussioner och strider bröt ut på båda sidor av Öresund (liksom på Bornholm) omkring vad som kan kallas ”rosenianska oklarheter”. I både Sverige och Danmark blev till exempel läran om den universella rättfärdiggörelsen orsak till strid och – i alla fall i Danmark – även splittring.

Ett mindre kontroversiellt exempel på sådant som fortplantades från Skåne till Danmark inom de rosenianska föreningarna var former och traditioner kring möten och samlingar. Just som i de tre sydsvenska missionsföreningarna – Nordöstra Skånes (NSM), Hässleholms (HLM), Västra Skånes (VSM) – samlades man i de danska systerföreningarna till årsmöte under två dagar i de centrala missionshusen (som någon kallat ”väckelsens domkyrkor”), och programmet var fyllt av predikningar, inte sällan fem eller sex per dag, vilket avspeglar predikanternas centrala ställning inom väckelserörelsen och betoningen av Ordets nådemedel.

Predikanternas betydelse avspeglas också i att missionsföreningarnas jubileumsböcker på både svenska och danska sidan ägnar dem stort utrymme, och inte sällan betonas i presentationer och minnesord att de förkunnat i Rosenius anda eller något liknande. Predikanterna var också en sammanhållande faktor mellan de olika föreningarna och i Danmark var besöken av svenska predikanter så vanliga och viktiga att man uppfattade den skånska dialekten som roseniansk.

Sammanfattningsvis så innebar läsningen av *Rosenius i Danmark* att jag lärde mig mer om hur Rosenius budskap fick genomslag och spridning i vårt södra grannland. Men

den hjälpte mig också att tydligare se en del av mitt eget sammanhangs särdrag. Jag rekommenderar den för läsning av den som har ett kyrkohistoriskt intresse. Och som sagt, att läsa danska går ganska snabbt att vänja sig vid.

Under senare år har det utkommit flera böcker om, eller med koppling till, Rosenius. Ytterligare två ska avslutningsvis kort nämnas. Till 200-årsminnet av Carl Olof Rosenius födelse bjöd Johannelunds Teologiska Högskola in till ett tvådagarssymposium 2016. Bidragen därifrån har av respektive föreläsare bearbetats och samlats i boken *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare och själavårdare* (Artos Academic 2016). På flera områden presenteras i boken ny kunskap om Rosenius och hans gärning: Som exempel kan nämnas Klas Lundströms undersökning om ”Rosenius – missionsmannen”, som lyfter fram att Rosenius under 25 år redigerade *Missions-Tidning*, och Rune Imbergs artikel ”Rosenius, *Pietisten* och *Dagbetraktelserna*”, i vilken Imberg pekar på att Rosenius mest spridda skrift – *Dagbetraktelserna* – tillkom efter ett aktivt redigeringsarbete av Amy Moberg och Lina Sandell. De två skrev också den mest spridda Roseniusbiografin efter hans död. Det finns fler mycket läsvärda bidrag i Johannelundsantologin, redigerad av Lars Olov Eriksson och Torbjörn Larspers.

Rosenius jordeliv blev endast 52 år långt. Under 26 år kan man ana en förberedelseid, och år 1842 tog han över ett arbete påbörjat i Stockholm av den skotske metodistpastorn George Scott (1804–1874). Därefter följde 26 år av intensivt arbete som förkunnare, redaktör och skribent fram till hans död år 1868. Två år efter 200-årsminnet av hans födelse kunde man därför uppmärksamma

150-årsminnet av hans död. Det gjordes bland annat av Luleå stiftshistoriska sällskap genom utgivningen av boken *Carl Olof Rosenius betydelse – regionalt, nationellt och internationellt* (redaktör Daniel Lindmark, 2018). Tre forskare har bidragit. Daniel Lindmark har skrivit om ”Roseniusläsning i husandakt och byabön i Västerbotten vid förra sekelskiftet”, LarsOlov Eriksson om ”Rosenius som stadsmissionär med ekonomiskt understöd från USA” och Kjell Söderberg om ”Rosenius och nyevangelismens betydelse för de svenskar som emigrerade till USA”. I boken publiceras också fem tidigare okända brev skrivna av Rosenius till kantorn och läraren August Österlund.

Till sist kan nämnas att år 2017 bildades Carl Olof Roseniussällskapet med mål att

lyfta fram Rosenius författarskap. På sällskapets hemsida finns ett rikt material med artiklar om Rosenius.³

Det är alltså goda tider för den som vill fördjupa sina kunskaper om Rosenius och dennes betydelse. Tag och läs! Samtidigt är det värt att understryka att *läsning om* inte ersätter *läsning av*. När det gäller kyrkohistoriskt viktiga personer så är *läsning av* (i de fall det är möjligt) den viktigaste läsningen för att lära känna dem som har gått före.

Erik J. Andersson

Läkare, Örskälljunga

1. I boken används begreppen roseniansk/rosenianism resp. nyevangelisk/nyevangelism. Ibland blir begreppen nästan synonyma, men man pekar på den skillnad som ofta görs i svensk litteratur där nyevangelismen är något bredare och inkluderar Svenska Missionsförbundet och Alliansmissionen, medan rosen-

ianismen endast omfattar den inomkyrkliga delen av väckelsen.

2. Lova Herren 335. Sångens historia är delvis oklar, men sannolikt har versen med den citerade strofen skrivits av den herrnhutiske prästen Abraham Falk (1727–1776).

3. <https://www.co-rosenius.se>